

ORAȘUL SATU MARE ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL - ASPECTE DEMOGRAFICE ȘI DE VIAȚĂ COTIDIANĂ

Gabriella Franceszka BATFALSZKI

Abstract: *There is no comprehensive data concerning the number of soldiers mobilized in Satu Mare County (then part of Austria-Hungary), nor about the deceased, the injured or the prisoners. There is even less data on the effects of the war on the civilian population.*

We have been collecting demographic data since 1910, when the last census was conducted on the Hungarian side of the Austro-Hungarian Empire, in order to make comparisons between the years of peace and those of war. In order to obtain the demographic data we used three documentary sources: the Civil Status Registers from the National Archives, the Satu Mare County Office, the Hungarian Statistical Yearbooks (Magyar statisztikai évkönyv) and the information from the Szamos newspaper.

Once the war started, an obvious effect was the reduction in the number of marriages. In 1915 it dropped by almost 48% compared to the reference year 1910, and in 1916 by 45% in comparison to the same year.

As expected, the number of births also dropped significantly. For example, in 1916 there were 400 fewer children born than in 1914 (39.37%), and in 1917 there were 370 fewer births (36.41%).

In 1916 there were 510 more deaths than in 1914 (42.64%), in 1917 there were 432 deaths in addition to 1914 (38.64%), and in 1918 the data indicated 460 additional deaths in comparison to the same reference year (40.13%).

These figures indicate a significant increase in the rate of mortality among the city's population. We wish to point out that the number of soldiers who died on the battlefield is also included here. It is rather difficult to establish the number of soldiers who died due to violent deaths or diseases because the cause of death was not always recorded accurately in the civil status registers. For example, in 1916, the cause of death is not mentioned in the case of 112 deaths. According to the Szamos newspaper on January 3, 1918, out of 1,188 deaths in 1917, 512 were believed to be soldiers killed on the battlefield, which represents 45.79% of the total number of deaths.

Among civilians too there were various causes that led to premature mortality. First of all, diseases such as cholera, typhus and pneumonia need to be taken into consideration. Since the autumn of 1918, alarming news about the Spanish flu started to spread. In September 1918, it was estimated that there were about 2,000 Spanish influenza patients in Satu Mare. That is why it was decided that the schools be closed between September 23 and October 7.

It is obvious that in the pre-war years, the population of the city grew naturally, the GDP growth being positive until 1914 and negative after this year. Basically, if we take into consideration the population of Satu Mare recorded during the 1910 census (nearly 35,000 inhabitants), we can say that in 1912 the population grew naturally by about 1.31%, in 1913 by 1.05 %, in 1914 by 0.97%, whereas the year 1915 brought about a net population decline.

The city of Satu Mare was protected from the direct threat of the war. The front line was the closest to Satu Mare in October 1914, when the Russian army entered Sighet (Maramureş County). However, the war was present in the life of every family. Everyone had someone serving on the front line. The news about battle stirred up feelings. Diseases, especially typhus, cholera and, since 1918, the Spanish maintained a state of panic. The eight military hospitals in the city, the presence of the wounded, the prisoners of war did not leave room for illusions. Somewhere out there, people were fighting and they were dying.

However, the city was trying to live as close to the normal state as possible. The shops were open, people, especially men, were still meeting at cafés in order to discuss politics and to share impressions of the war, schools were open each autumn, being closed several times because of the risk of epidemics. After being closed for several months, the theater reopens on December 5, 1914. At the beginning, there was a propaganda film "Franz Joseph transmits ...". The theatrical performances were constantly present in all the years of war.

The media reported extensively on the donations made by the inhabitants of Satu Mare both to the soldiers on the front line, and to the wounded in the military hospitals in the city. Goods such as food, clothes, money were donated. The donors were named nominally. There was hardly any issue of the Szamos newspaper which failed to mention such donations. In addition to the donations made by the city's citizens, we can also notice the attitude of the City Hall, which has made a constant effort to help those affected by the war. For example, the wounded and their families, as well as the families of the deceased on the front line received social support from the City Hall.

As early as August 1, 1914, the army requisitioned food from the main warehouses in the railway station area. Since then, fears have been expressed about rising prices. More or less forced requisitions remained a reality until the end of the war. The high demand for products led to a rapid rise in prices. Starting with the autumn of 1914 there were products that in two to three months' time doubled their price. We believe the graphs are illustrative in this respect. These price rises, then the disappearance of some products from the market and the rationing of food, affected negatively the living standards of the city's inhabitants, and the purchase of products of strict necessity became a real adventure especially during the last two years of war.

The city got past this war. Then in March and April 1919, it met the Communist Directorate. The war really came to an end for the inhabitants of Satu Mare only on April 19, 1919, with the Romanian troops entering the city.

Keywords: Satu Mare, the First World War I, demography, rising prices, food shortages

1. Date demografice referitoare la orașul Satu Mare în perioada Primului Război Mondial

În decursul celor 52 de luni ale Primului Război Mondial, cele 28 de state implicate în conflagrație au înregistrat aproape 37.500.000 oameni scoși din luptă¹, de aproape două ori populația României de astăzi. Dintre aceștia, aproape 10.000.000 decedați și 20.000.000 răniți recunoscuți, dintre soldați, la care se adugă încă circa 13.000.000 civili morți, fie direct datorită conflictului, fie datorită foametei, diverselor lipsuri și epidemiilor de tifos și gripă spaniolă². Dacă ne referim strict la soldați, după unele surse Austro-Ungaria a pierdut aproape 1.000.000 de soldați din cei 9.000.000 mobilizați, alți circa 3.000.000 fiind răniți și aproape 500.000 prizonieri sau dispăruți. Practic, jumătate din efectiv poate fi trecut la pierderi parțiale sau totale. Din cei nouă milioane supuși austro-ungari mobilizați, peste un milion au fost români ardeleni, bănățeni și bucovineni³ iar aproximativ un milion și jumătate au fost maghiari.

Nu există date complete cu privire la numărul soldaților mobilizați din județul Satu Mare (pe atunci parte a Austro-Ungariei), nici cu privire la cei decedați, răniți ori prizonieri. Cu atât mai puține date există despre efectele războiului asupra populației civile. Sătmărenii au fost încorporați în general în Regimentul 12 infanterie, care își avea comandamentul la Satu Mare și era dislocat la Carei, Satu Mare și Sighet⁴. În 13 august 1914, 4.000 de soldați ai acestei unități militare au depus jurământul în piața centrală a orașului, aclamați de mii de civili⁵. Ca aproape peste tot în Europa, războiul a fost întâmpinat cu entuziasm și la Satu Mare. Între lunile august 1914 și decembrie 1916 acest regiment a luptat timp de 845 zile pe frontul din Galiția, fiind transferat apoi în nordul Italiei până la sfârșitul războiului⁶.

Am recoltat date demografice începând cu anul 1910, în care a fost realizat ultimul recensământ în partea maghiară a Imperiului Austro-Ungar, pentru a putea realiza comparații între anii de pace și cei de război. Pentru a obține datele demografice am utilizat trei surse documentare: Registrele de stare civilă de la Arhivele Naționale - Biroul Județean Satu Mare, Anuarele Statistice ale Ungariei (*Magyar statisztikai évkönyv*) și informații din ziarul *Szamos*.

Conform recensământului din 1910 populația comitatului Satu Mare era de 361.324 locuitori. Reședința comitatului era la Carei (16.078 locuitori în 1910)⁷, dar orașul cel mai mare și mai dezvoltat din punct de vedere economic și edilitar era Satu Mare. Paralel cu dezvoltarea economică a avut loc și o adevărată „explozie demografică”, populația orașului triplându-se în mai puțin de un secol. Câteva date, credem, sunt edificatoare: în 1815 orașul avea 9.928 locuitori, în 1850 - 13.325 locuitori, în 1869 - 18.353 locuitori, în 1890 - 20.736 locuitori, în 1910 - 34.892 locuitori⁸. Desigur că această creștere demografică nu poate fi pusă pe seama sporului natural al populației, ci pe seama sporului migratoriu specific zonelor aflate într-o perioadă de accentuată dezvoltare economică. Al treilea oraș ca importanță economică și demografică al comitatului era Baia Mare (12.877 locuitori în 1910).

Am identificat diferențe substanțiale între datele demografice recoltate din registrele de stare civilă aflate la Arhivele Naționale, Biroul Județean Satu Mare⁹ și cele furnizate de anuarele statistice ale Ungariei¹⁰. În consecință vom prezenta ambele surse demografice, cu mențiunea

¹ Mircea Popa, *Primul Război Mondial 1914-1918*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1979, p. 467.

² *Ibidem*, p. 468.

³ Liviu Maior, *Doi ani mai devreme. Ardeleni, bucovineni și basarabeni în război 1914-1916*, Ed. Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2016, p. 11.

⁴ Viorel Ciubotă, *Lupta românilor sătmăreni pentru unire (1918-1919)*, Ed. Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 2004, p. 74.

⁵ *Szamos*, 14 augustus 1914, p. 2.

⁶ Viorel Ciubotă, *op. cit.* p. 74.

⁷ Datele demografice pentru recensământul din 1910 la: Traian Rotariu (coord.), *Recensământul din 1910: Transilvania*, Ed. Staff, București, 1999.

⁸ Doru Radosav, *Ghid de oraș. Satu Mare*, Ed. Sport-Turism, București, 1984, p. 29.

⁹ Arhivele Naționale, Biroul Județean Satu Mare, fond: *Colecția Registre de Stat ale Stării Civile Satu Mare*, fond nr. 82.

¹⁰ *Magyar statisztikai évkönyv*.

că nu avem date complete din registrele de stare civilă, pentru toți anii luați în discuție¹¹. Menționăm că datele recoltate din registrele de stare civilă sunt confirmate și de articole din ziarul *Szamos*, care în luna ianuarie prezenta date cu privire la populația orașului, înregistrate în anul precedent. Datele proveneau de la serviciul de stare civilă a Primăriei. Toate acestea pun sub semnul întrebării corectitudinea datelor oferite de anuarele statistice ale Ungariei. După cum se va vedea, mai ales în cazul mortalității, diferențele sunt foarte mari între cele două tipuri de surse.

1.1. Numărul căsătoriilor

Tabel nr. 1 A: Numărul căsătoriilor încheiate în orașul Satu Mare între 1910-1918¹².

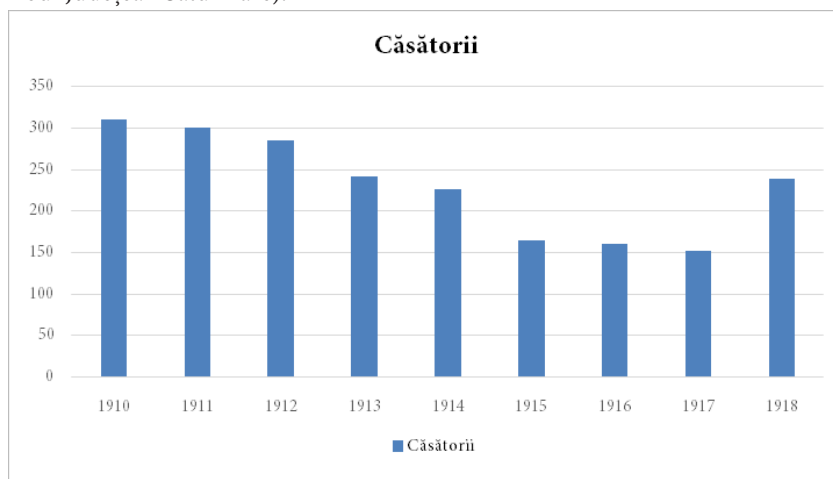
Anul	1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918
Numărul de căsătorii	310	301	285	242	226	165	160	152	239

Cf. *Magyar statisztikai évkönyv: 1910, 1911, 1912, 1913, 1914, 1915, 1916-1918*.

Tabel nr. 1 B: Numărul căsătoriilor încheiate în orașul Satu Mare între 1910-1918¹³.

Anul	1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918
Numărul de căsătorii	280	279	259	225	210	146	152	165	?

Cf. *Colecția Registre de Stat ale Stării Civile Satu Mare*, fond nr. 82, inv. nr. 204, Registrul nr. 53 (Arhivele Naționale, Biroul Județean Satu Mare).

Grafic nr. 1 A (grafic realizat pe baza datelor demografice din tabelul 1 A - *Magyar statisztikai évkönyv*).

Evoluția numărului de căsătorii încheiate în orașul Satu Mare între 1910-1918.

Ambele seturi de date arată că un efect evident al declanșării războiului este reducerea numărului de căsătorii. În unii ani ai războiului acest număr scade aproape la jumătate față de anii antebelici. Conform datelor din anuarele statistice ale Ungariei numărul minim de căsătorii s-a înregistrat în 1917, în timp ce conform datelor din registrele de stare civilă acesta ar fi fost atins în 1915.

1.2. Natalitatea

Tabel nr. 2 A: Numărul copiilor născuți în orașul Satu Mare între 1910-1918¹⁴.

Anul	1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918
Numărul de nou-născuți	1095	1177	1206	1134	1081	801	653	660	624

TCf. *Magyar statisztikai évkönyv: 1910, 1911, 1912, 1913, 1914, 1915, 1916-1918*.

¹¹ SPCLEP Satu Mare nu a predat încă (mai 2019) la Arhivele Naționale, Biroul Județean Satu Mare, registrele care cuprind date cu privire la nașteri, căsătorii și decese pe anul 1918.

¹² *Magyar statisztikai évkönyv: 1910, 1911, 1912, 1913, 1914, 1915, 1916-1918*.

¹³ Arhivele Naționale, Biroul Județean Satu Mare, fond: *Colecția Registre de Stat ale Stării Civile Satu Mare*, fond nr. 82, inv. nr. 204, Registrul nr. 53.

¹⁴ *Magyar statisztikai évkönyv: 1910, 1911, 1912, 1913, 1914, 1915, 1916-1918*.

Tabel nr. 2 B: **Numărul copiilor născuți în orașul Satu Mare între 1910-1918**¹⁵.

Anul	1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918
Numărul de nou-născuți	1010	1094	1121	1074	1016	747	616	646	?

Cf. *Colecția Registre de Stat ale Stării Civile Satu Mare*, fond nr. 82, inv. nr. 204, Registrele nr. 50, 51, 52 (Arhivele Naționale, Biroul Județean Satu Mare).

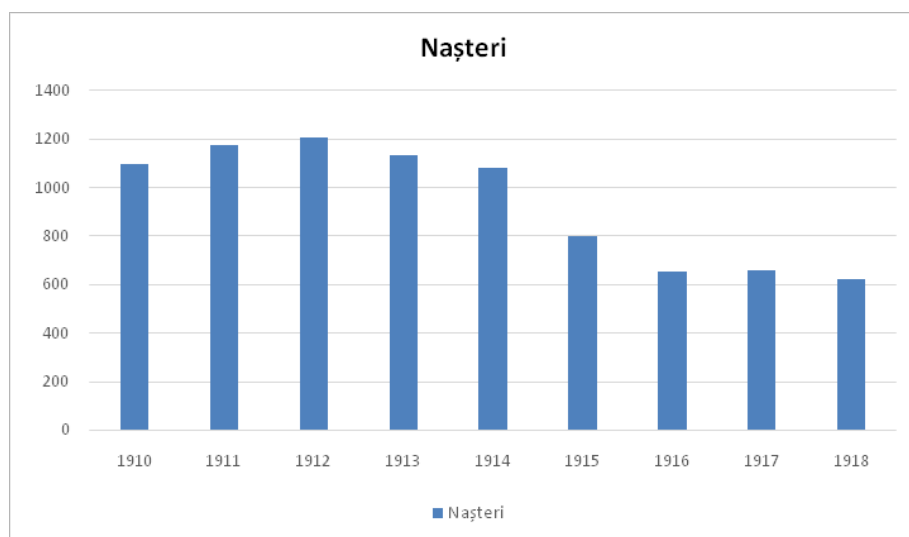
Conform așteptărilor a scăzut semnificativ și numărul de nașteri. Acest fapt nu se observă încă în anul 1914, când numărul nașterilor este „în trend-ul” anilor anteriori, dar în 1915 se înregistrează o scădere bruscă. Conform ambelor surse cel mai mic număr de nașteri a fost înregistrat în anul 1916, când s-a ajuns la valori cu 40 - 45 % mai mici față de anii antebelici.

1.3. Decesele

Tabel nr. 3 A: **Numărul deceselor în orașul Satu Mare între 1910-1918**¹⁶.

Anul	1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918
Numărul de decese	810	762	741	767	756	945	774	695	904

Cf. *Magyar statisztikai évkönyv: 1910, 1911, 1912, 1913, 1914, 1915, 1916-1918*.

Grafic nr. 2 A (grafic realizat pe baza datelor demografice din tabelul 2 A - *Magyar statisztikai évkönyv*): Numărul copiilor născuți în orașul Satu Mare între 1910-1918.

Tabel nr. 3 B: **Numărul deceselor în orașul Satu Mare între 1912-1918**¹⁷.

Anul	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918
Numărul de decese	675	716	686	1024	1196	1118	?

Cf. *Colecția Registre de Stat ale Stării Civile Satu Mare*, fond nr. 82, inv. nr. 204, Registrul nr. 54 (Arhivele Naționale, Biroul Județean Satu Mare).

În cazul mortalității se observă cele mai mari diferențe între cele două categorii de surse. Datele din anuarele statistice ale Ungariei sunt oarecum neverosimile. Practic, în unii ani antebelici mortalitatea ar fi fost mai mare decât în anii războiului. Menționăm că, conform aceleiași surse (anuarele statistice), mortalitatea arată la fel și pentru județele Transilvaniei intracarpatic¹⁸.

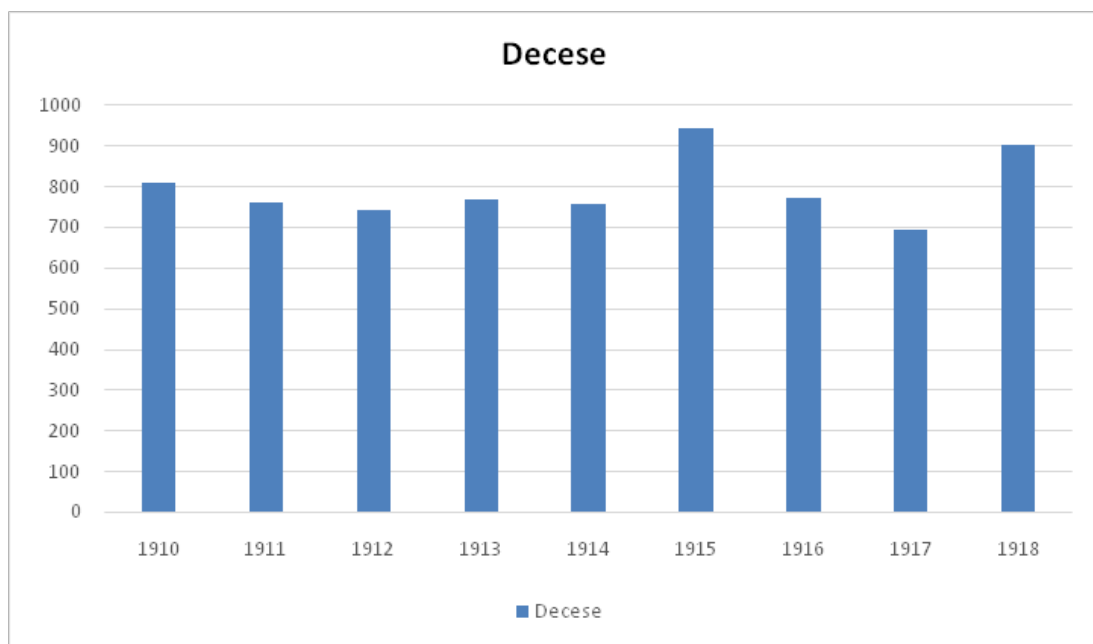
¹⁵ Arhivele Naționale, Biroul Județean Satu Mare, fond: *Colecția Registre de Stat ale Stării Civile Satu Mare*, fond nr. 82, inv. nr. 204, Registrele nr. 50, 51, 52.

¹⁶ *Magyar statisztikai évkönyv: 1910, 1911, 1912, 1913, 1914, 1915, 1916-1918*.

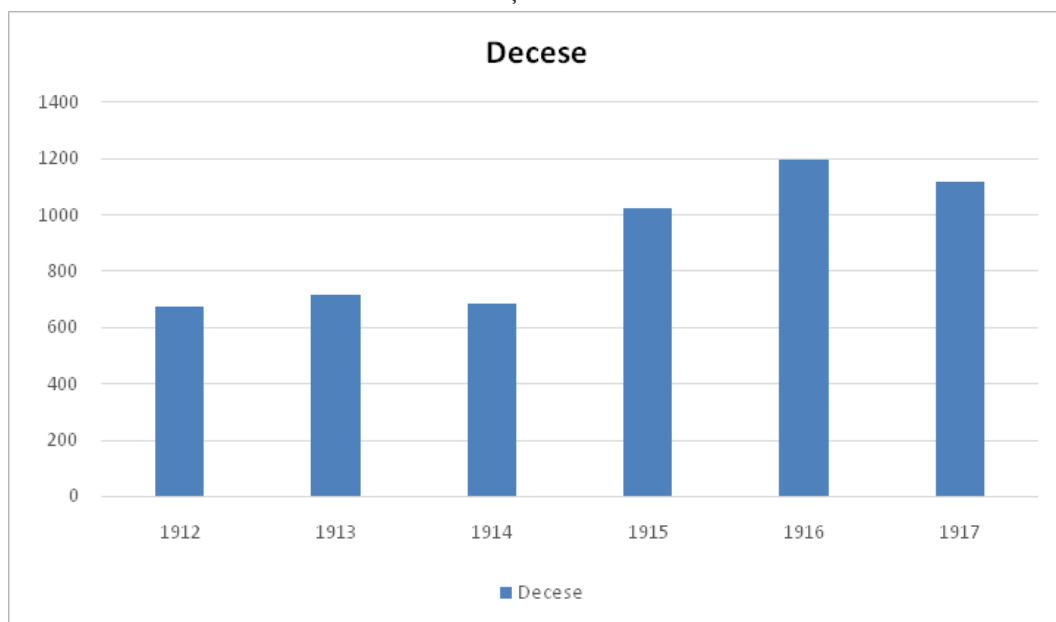
¹⁷ Arhivele Naționale, Biroul Județean Satu Mare, fond: *Colecția Registre de Stat ale Stării Civile Satu Mare*, fond nr. 82, inv. nr. 204, Registrul nr. 54.

¹⁸ Ioan Bolovan, *Primul Război Mondial și realitățile demografice din Transilvania. Familie, moralitate și raporturile de gen*, Ed. Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2015, tabel nr. 3, p. 61.

Datele colectate din registrele de stare civilă sunt mult mai credibile și indică o creștere a numărului de decese cu 35 - 40 % pentru anii de război, în raport cu perioada antebelică. Aceste cifre indică o creștere semnificativă a mortalității în rândul populației orașului. Subliniem că aici sunt incluși și soldații decedați pe front. Numărul soldaților decedați pe front, din cauze violente sau de boală este destul de greu de stabilit, deoarece cauza morții nu este întotdeauna înregistrată cu acribie în registrele de stare civilă. Spre exemplu, în anul 1916, la

Grafic nr. 3 A (grafic realizat pe baza datelor demografice din tabelul 3 A - *Magyar statisztikai évkönyv*): Numărul deceselor în orașul Satu Mare între 1910-1918.

Grafic nr. 3 B: Numărul deceselor în orașul Satu Mare între 1912-1918. Grafic realizat pe baza datelor recoltate din *Colecția Registre de Stat ale Stării Civile Satu Mare*, fond nr. 82, inv. nr. 204, Registrul nr. 54 - (Arhivele Naționale, Biroul Județean Satu Mare).

112 decese nu este menționată cauza. Conform ziarului *Szamos* din 3 ianuarie 1918¹⁹, din cei 1118 decedați în anul 1917, 512 ar fi fost soldați uciși pe front, ceea ce reprezintă 45,79 % din totalul deceselor din acel an. Rezultă că în rândul populației civile s-au înregistrat 602 decese, o valoare chiar mai mică decât în anii antebelici.

Și în rândul civililor existau diferite cauze care provocau mortalitate prematură. În primul rând aici trebuie semnalate bolile. Cazurile de pneumonie erau destul de frecvente. Spre exemplu, în anul 1912 s-au înregistrat 32 de decese datorită pneumoniei, în 1913 au fost 64, în 1914 erau 133 (19,38 %) din totalul deceselor, în 1915 se atinge un maxim de 182, iar în 1916 numărul deceselor provocate de pneumonie scade la 65²⁰. În toamna anului 1914 numărul bolnavilor de holeră era atât de mare, încât se punea problema amenajării unui spital special pentru aceștia. Medicii sătmăreni aveau în vedere în acest sens Școala Profesională pentru Industria Lemnului²¹. În 1915 au fost înregistrate mai multe cazuri de tifos și holeră, atât printre civili, cât și printre soldații locali reveniți de pe front și în rândul prizonierilor ruși²². În anul 1915, până în iulie, printre soldații reveniți de pe front se înregistraseră 22 de cazuri de tifos, patru soldându-se cu deces²³. Știri despre bolnavii de tifos apar cu o frecvență ridicată și în anii 1916 și 1917.

Legat de aceste boli în oraș circulau diferite zvonuri. Tifosul și holera erau puse fantezist pe seama unor insecte provenite din Asia²⁴. În august 1915 pe strada Báthory s-a închis o fântână publică, deoarece era suspectată ca sursă a infecției cu tifos, mai mulți locuitori de pe străzile adiacente, care își aduceau apă de aici îmbolnăvindându-se²⁵. Teama de tifos persistă și în anii următori. *Szamos* din 4 august 1916 anunța că tifosul a ucis 100.000 de oameni în Serbia. În 29 octombrie, același ziar susținea că la București era epidemie de tifos, iar fiul mai mic al regelui ar suferi de această boală (Principele Mircea a și decedat la 20 octombrie/2 noiembrie 1916, datorită acestei boli).

Din toamna anului 1918 își fac apariția știri alarmante despre gripa spaniolă. În septembrie 1918 se aprecia că la Satu Mare existau circa 2.000 de bolnavi de gripă spaniolă. Din această cauză s-a luat decizia închiderii școlilor între 23 septembrie și 7 octombrie²⁶. Deoarece vârful epidemiei de gripă spaniolă a fost în 1919, deocamdată nu avem acces la documente, pentru a putea estima numărul decedaților datorat acestei cumplite maladii, care a lovit și părțile Sătmăruului.

În stadiul actual al cercetărilor este imposibil de precizat cu exactitate numărul soldaților originari din orașul Satu Mare decedați pe front. Conform unor date din anul 1920, recoltate de ASTRA și aflate în arhivele de la Sibiu, din județul Satu Mare ar fi participat direct la luptele din Primul Război Mondial, în calitate de soldați 19.472 tineri români²⁷. Lor li s-au adăugat alți 946 mobilizați „pe loc” sau la diverse servicii auxiliare, 34 arestați sau cu domiciliu forțat și patru refugiați. Rezultă un total de 20.456 mobilizați²⁸. Dintre aceștia, 1.645 au murit pe front, 354 în spitale datorită diverselor boli, 1.280 au revenit de pe front ca invalizi, 1.627 au

¹⁹ *Szamos*, 3 január 1918, p. 3.

²⁰ Valori calculate pe baza Registrului nr. 54, *loc. cit.*

²¹ *Szamos*, 31 október 1917, pp. 2-3.

²² *Szamos*, 11 július, 1915, p. 3.

²³ *Szamos*, 21 július, 1915, p. 3.

²⁴ *Ibidem.*

²⁵ *Szamos*, 24 augusztus, 1915, p. 3.

²⁶ *Szamos*, 22 szeptember 1918, pp. 2-3.

²⁷ O lucrare recentă care prezintă fotocopii după documentele originale: Ioan Bâtea, *Români din Transilvania în Primul Război Mondial 1914-1918*, Ed. Eurotip, Baia Mare, 2018. Datele despre Satu Mare la pp. 170-177. Un tabel sintetic referitor la toate județele din Transilvania și Banat la p. 264.

²⁸ *Ibidem.*

fost răniți, însă s-au recuperat, 1.664 erau dați dispăruți. Rezultă un total de aproape 2.000 de decedați, fără să îi socotim pe cei dispăruți, adică un procent de 9,77 % din totalul celor mobilizați. În urma celor decedați au rămas un număr de 1.520 văduve și 3.447 orfani. La nivelul celor 24 de județe pentru care există aceste date, numărul total de mobilizați a fost de 489.454 tineri români²⁹. Dintre aceștia au decedat pe câmpul de luptă 41.739, iar în spitale încă 11.275. Rezultă un total de 53.014 decese, ceea ce reprezintă 10,83 % din totalul mobilizaților și 1,77 % din totalul populației românești, din Transilvania și Banat, estimată la 2.979.614 locuitori.

1.4. Sporul natural

Tabel nr. 4 A: **Sporul natural în orașul Satu Mare: 1910-1918.**

Anul	1910	1911	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918
Numărul de nașteri	1095	1177	1206	1134	1081	801	653	660	624
Numărul de decese	810	762	741	767	756	945	774	695	904
Sporul natural	285	415	465	367	325	- 144	- 121	- 35	- 280

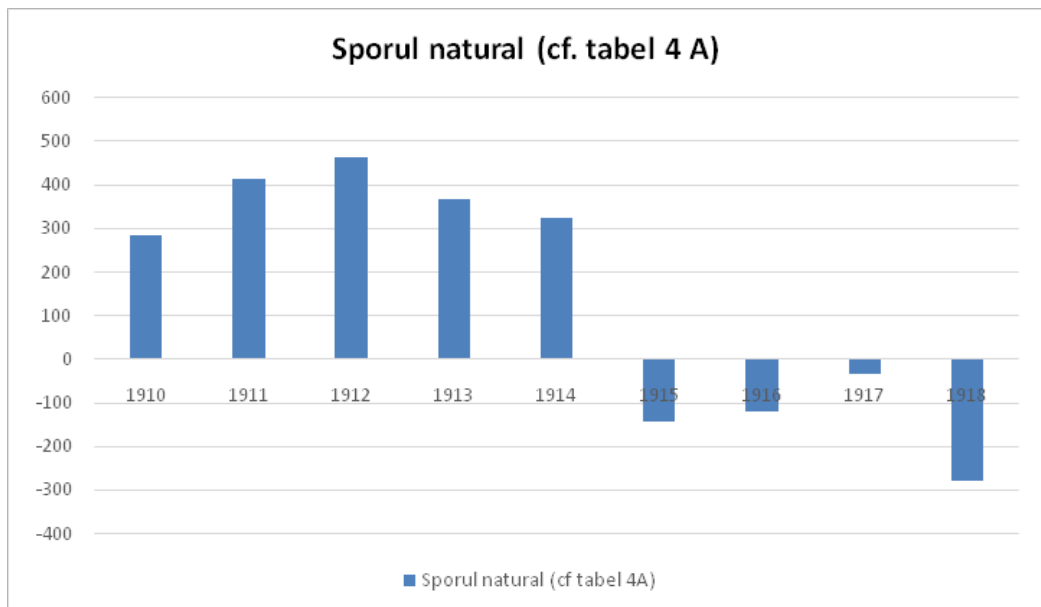
Cf. *Magyar statisztikai évkönyv: 1910, 1911, 1912, 1913, 1914, 1915, 1916-1918.*

Tabel nr. 4 B: **Sporul natural în orașul Satu Mare: 1912-1918.**

Anul	1912	1913	1914	1915	1916	1917	1918
Numărul de nașteri	1121	1074	1016	747	616	646	?
Numărul de decese	675	716	686	1024	1196	1118	?
Sporul natural	446	360	330	- 277	- 580	- 472	?

Cf. *Colecția Registre de Stat ale Stării Civile Satu Mare*, fond nr. 82, inv. nr. 204, (Arhivele Naționale, Biroul Județean Satu Mare).

Este evident că în anii de pace de dinainte de război, populația orașului creștea în mod natural, sporul fiind pozitiv până în anul 1914 și negativ după acest an. Practic, dacă ne raportăm la populația orașului Satu Mare înregistrată în timpul recensământului din 1910 (aproape 35.000 locuitori), utilizând datele din tabelul 4 B, putem spune că în anul 1912 populația a crescut în mod natural cu circa 1,31 %, în anul 1913 cu 1,05 %, în 1914 cu 0,97 %, pentru ca începând din 1915 să se înregistreze o scădere netă a populației. Remarcăm încă odată datele greu credibile din anuarele statistice ale Ungariei, mai ales pentru anul 1917, unde sunt men-

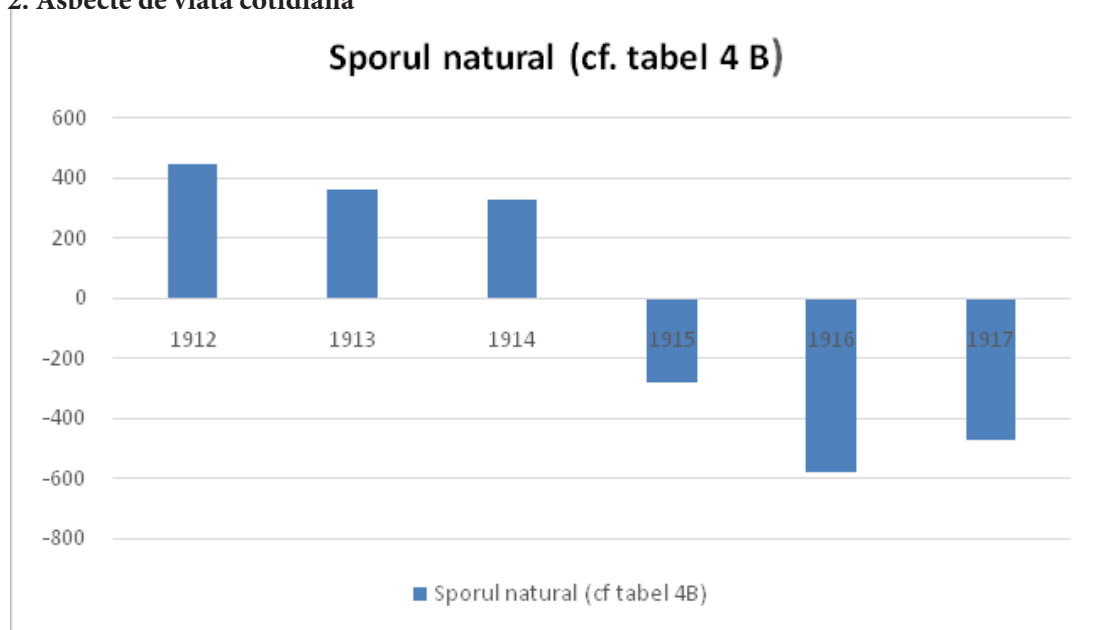

Grafic nr. 4 A (grafic bazat pe datele demografice din tabelul 4 A). Sporul natural în orașul Satu Mare: 1910-1918.

²⁹ *Ibidem*, p. 264.

ționate mai puține decese decât în anii de dinainte de război și un spor negativ de doar - 35. Credem că aceste date trebuie privite cu rezerve. Atragem atenția că anuarul statistic pentru anii 1916-1918 a fost publicat doar în 1924³⁰. Nu știm cum au ajuns autoritățile maghiare în posesia datelor despre Transilvania intracarpatică, Crișana, Maramureș și Banat pentru anii menționați, însă este foarte posibil ca acestea să fie eronate. O altă posibilitate ar fi ca acestea să se refere strict la cei care au decedat în oraș, fără a lua în considerare soldații originari din oraș, decedați pe diferite fronturi.

2. Aspecte de viață cotidiană

Grafic nr. 4 B (grafic bazat pe datele demografice din tabelul 4 B).
Sporul natural în orașul Satu Mare: 1912-1918.

2.1. Amenințarea războiului

Orașul Satu Mare a fost ferit de amenințarea directă a războiului. Frontul a fost cel mai aproape de Satu Mare în octombrie 1914, când armata rusă a pătruns în Sighet. Presa locală a alocat zile la rând prima pagină, pentru a informa sătmărenii cu privire la operațiunile militare din Maramureș³¹.

O oarecare emoție a stârnit implicarea României în război. În 19 august, cotidianul *Szamos*, are un grupaj de știri consistent cu privire la România, sub titlul „Semne de întrebare cu privire la România”³². Sunt reproduse cuvintele omului politic conservator Take Ionescu, dintr-un interviu acordat ziarului britanic *Daily Telegraph*: „Pentru România a bătut ceasul. Intervenția noastră va scurta războiul. Singura problemă o reprezintă aprovizionarea cu materiale de război din partea Antantei, dar acest lucru nu trebuie să întârzie acțiunile noastre”. Conform ziarului *Steagul* „Poporul român este îngrozit să audă ca va trebui să lupte alături de soldații ruși”³³.

Primul dintre zierele sătmărene care publică informația intrării României în război de partea Antantei, a fost tot *Szamos*, care în numărul din 29 august 1916 dedică două pagini,

³⁰ *Magyar statisztikai évkönyv:XXIV, XXV, XXVI, 1916, 1917, 1918*, A Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1924.

³¹ *Szamos*, 3 octóber 1914, p. 1, *Szamos*, 4 octóber 1914, p. 1, *Szamos*, 5 octóber 1914, p. 1, ș. a.

³² *Szamos*, 19 augusztus, 1916, p. 1.

³³ *Ibidem*.

acestui eveniment³⁴. Sunt preluate informații din toată presa europeană. În zilele următoare primele două pagini ale cotidianului sătmărean sunt dedicate aceluiași subiect.

Războiul este prezent în viața fiecărei familii. Fiecare are pe cineva plecat pe front. Știrile despre bătălii agită spiritele; în 1914 și 1915 se permite publicarea în presă a numelor soldaților decedați pe front. Bolile, în special tifosul, holera și, din 1918, gripa spaniolă întrețin o stare de panică. Cele opt spitale militare amenajate în oraș, prezența răniților, a prizonierilor de război nu lasă loc de iluzii. Undeva oamenii se luptă și mor.

Prezența a numeroși soldați în oraș aduce cu sine și incidente violente, fie între aceștia, fie între militari și civili. Un astfel de incident este relatat de ziarul *Szamos* din 6 decembrie 1918. Este vorba de un scandal între soldați și proprietarul unui local. În scandal s-au tras focuri de armă, unul dintre soldați fiind rănit. Un alt incident este relatat de aceeași publicație, în data de 4 ianuarie 1919. Un elev militar și-a descărcat arma din greșeală, răbindu-și doi colegi, pe unul dintre aceștia mortal. Totul se întâmplase în noaptea de Anul Nou - 1 ianuarie 1919.

Cu toate acestea orașul încearcă să trăiească cât mai aproape de normalitate. Magazinele sunt deschise, oamenii, mai ales bărbații se întâlnesc în continuare la cafenele să discute politică și să împărtășească impresii despre război, școlile se deschid în fiecare toamnă, fiind închise de câteva ori datorită riscului de epidemie. După ce a fost închis timp de câteva luni, în 5 decembrie 1914 se redeschide teatrul³⁵. Pentru început era vorba de un film de propagandă „Franz Joseph transmite...”. Spectacolele de teatru vor fi o prezență constantă în toți anii de război.

2.2. Donații și rechiziții

Presa relatează pe larg despre donațiile sătmărenilor, atât pentru soldații de pe front, cât și pentru răniții din spitalele militare din oraș. Sunt donate alimente, haine, bani. Donatorii sunt menționați nominal. Aproape nu există număr al ziarului *Szamos* să nu fie menționate astfel de donații. Comitete și asociații de femei realizează lenjerie pentru soldați. Într-un articol din 1 septembrie 1914 este elogiat preotul Constantin Lucaciu, fratele cunoscutului patriot Vasile Lucaciu. Constantin Lucaciu este numit „preot român din Craidorolț, un conducător extraordinar”³⁶. Se consemnează și că acesta a donat 50 de coroane pentru Crucea Roșie. Articolul încearcă probabil să îi sensibilizeze și pe români pentru a participa la efortul de război. Sugestive sunt cuvintele: „Un conducător ca și el ar trebui să fie un exemplu pentru toți”³⁷.

Pe lângă donațiile cetățenilor orașului putem remarca și atitudinea Primăriei, care a depus un efort constant de ajutorare a celor afectați de război. Spre exemplu răniții și familiile acestora, de asemenea familiile celor decedați pe front primeau un ajutor social din partea Primăriei³⁸. Astfel, lui Peik Iren, i se ofereau 262 coroane și 50 filleri ca ajutor social, între aprilie și octombrie 1917; lui Vajder Sándor i se ofereau 175 de coroane pentru aceeași perioadă³⁹. Într-o nouă ședință, din 11 iunie 1917, consilierii locali votau noi ajutoare sociale: Csaslos Erzsebet primea o sumă de 412 coroane, iar Kokai Ilona 225 coroane⁴⁰. Erau răsplătiți pentru efortul lor și cei mai cunoscuți medici ai orașului. La 31 iulie 1917 Consiliul vota acordarea unei sume de 700 de coroane medicului Kölcsey Ferencz și 500 de coroane lui Lükő Béla⁴¹. La 11 februarie 1918 este votată suma de 7.116 coroane ca ajutor acordat răniților din spitalele

³⁴ *Szamos*, 29 augustus, 1916, pp. 1-2.

³⁵ *Szamos*, 6 decembrie 1914, p. 3.

³⁶ *Szamos*, 1 septembrie 1914, p. 2.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ Arhivele Naționale, Biroul Județean Satu Mare, fond: *Primăria Municipiului Satu Mare* (nr. 15), seria: *Registre Adunări Generale* (inv. nr. 2), Registrul nr. 38/1917, f. 47.

³⁹ *Ibidem*, f. 133.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 136.

⁴¹ *Ibidem*, ff. 216-217.

militare amenajate la Satu Mare⁴². La 11 martie această sumă va fi suplimentată cu 3.306 coroane⁴³.

Rechizițiile armatei reprezintă un fapt obișnuit în vreme de război. Începând cu 1 august 1914 armata a rechiziționat mărfurile alimentare din principalele depozite aflate în zona gării⁴⁴. Încă de atunci se exprimau temeri cu privire la creșterea prețurilor. Rechizițiile mai mult sau mai puțin forțate au rămas o realitate până la finalul războiului. Astfel, în *Szamos* din 5 iunie 1918, se anunța că vor fi achiziționate 80 de vite la prețul de 20 coroane bucata. De asemenea se anunțau și produse la schimb⁴⁵. Spre exemplu, pentru 5 kg de grâu sau patru de făină statul oferea un pachet de tutun. Pentru 10 kg de grâu sau 8 kg de făină se oferea ață de bumbac. Pentru 30 kg de grâu sau 16 kg de făină se ofereau lumânări, 1 kg de zahăr, 1 litru de spirt și 10 chibrituri. Cine dona 100 kg de grâu sau 80 kg de făină putea achiziționa pantofi. Pentru 500 kg de grâu sau 400 kg de făină se putea achiziționa o căruță.

2.3. Penuria de alimente și creșterea prețurilor

Cererea foarte mare de produse a dus la o rapidă creștere a prețurilor. Încă în toamna anului 1914 au existat produse care în decurs de două-trei luni și-au dublat prețul. Considerăm că tabelele și graficele de mai jos sunt ilustrative în acest sens⁴⁶.

Tabel nr. 5: **Evoluția prețului la fasole albă între septembrie - decembrie 1914 în Satu Mare.**

Produsul	Fasole albă (sacul de 100 kg)					
Anul 1914	11 sept.	15 sept.	1 oct.	30 oct.	22 noiem.	8 dec.
Prețul	22 coroane	24 coroane	30 coroane	39 coroane	50 coroane	44,60 coroane

Tabel nr. 6: **Evoluția prețului la cartofi între septembrie 1914 - septembrie 1916 în Satu Mare.**

Produsul	Sacul de cartofi							
Anul și data	1914 11 sept.	1914 15 sept.	1914 1 oct.	1914 30 oct.	1914 22 nov.	1914 8 dec.	1915 1 sept.	1916 5 sept.
Prețul	4 coroane	3 coroane	3,60 coroane	2,60 coroane	8 coroane	7,20 coroane	10 coroane	20 coroane

Tabel nr. 7: **Evoluția prețului la grâu între septembrie 1914 - decembrie 1914 în Satu Mare.**

Produsul	Grâu			
Anul 1914	11 sept.	1 oct.	22 nov.	8 dec.
Prețul	32 coroane	37 coroane	48 coroane	48 coroane

Tabel nr. 8: **Evoluția prețului cărnii de porc (kg) între septembrie - decembrie 1914 la Satu Mare.**

Produsul	Carne de porc: toamna 1914 (kg)			
Anul 1914	11 sept.	1 oct.	22 nov.	8 dec.
Prețul	1,6 coroane	1,6 coroane	1,6 coroane	1,8 coroane

Tabel nr. 9: **Evoluția prețului cărnii de porc (kg) între dec 1914 - sept. 1916 la Satu Mare**

Produsul	Carne de porc: 1914 - 1916 (kg)		
Anul și data	1914 8 dec.	1915 1 sept.	1916 5 sept.
Prețul	1,80 coroane	5 coroane	7 coroane

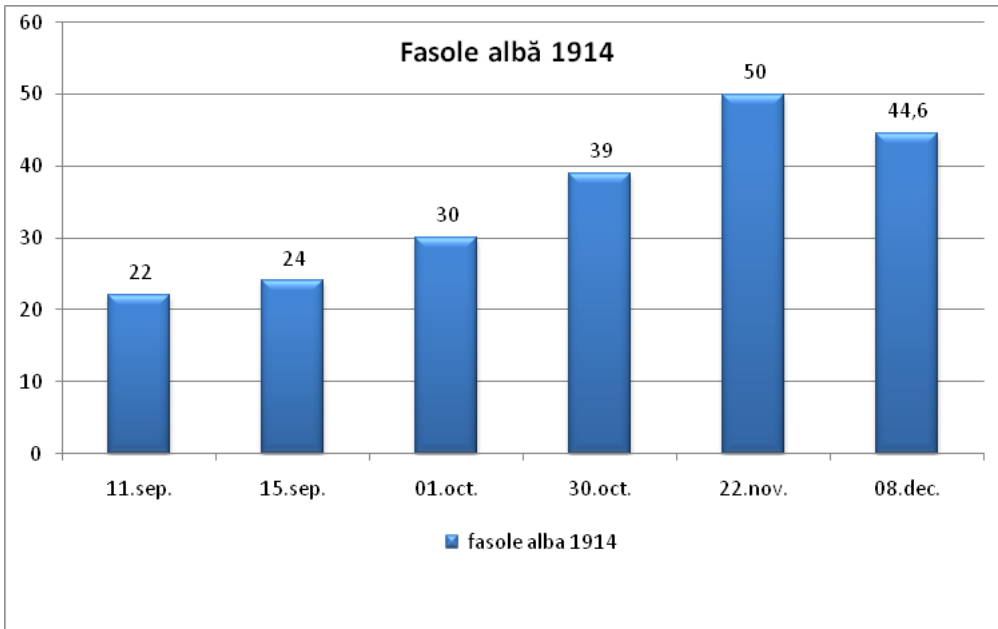
⁴² *Loc. cit.*, Registrul nr. 39/1918, ff. 96-97. Menționăm că la 31 decembrie 1917 salariul mediu săptămânal era estimat la 95 de coroane, în timp ce pentru coșul minim necesar unei familii medii se considera că era necesară o sumă minimă săptămânală de circa 190 coroane. Cf. Viorel Ciubotă, *Lupta românilor sătmăreni pentru unire (1918-1919)*, Ed. Muzeului Sătmărean, Satu Mare, 2004, pp. 92-93.

⁴³ *Ibidem*, ff. 183-184.

⁴⁴ *Szamos*, 2 augustus, 1914, p. 4.

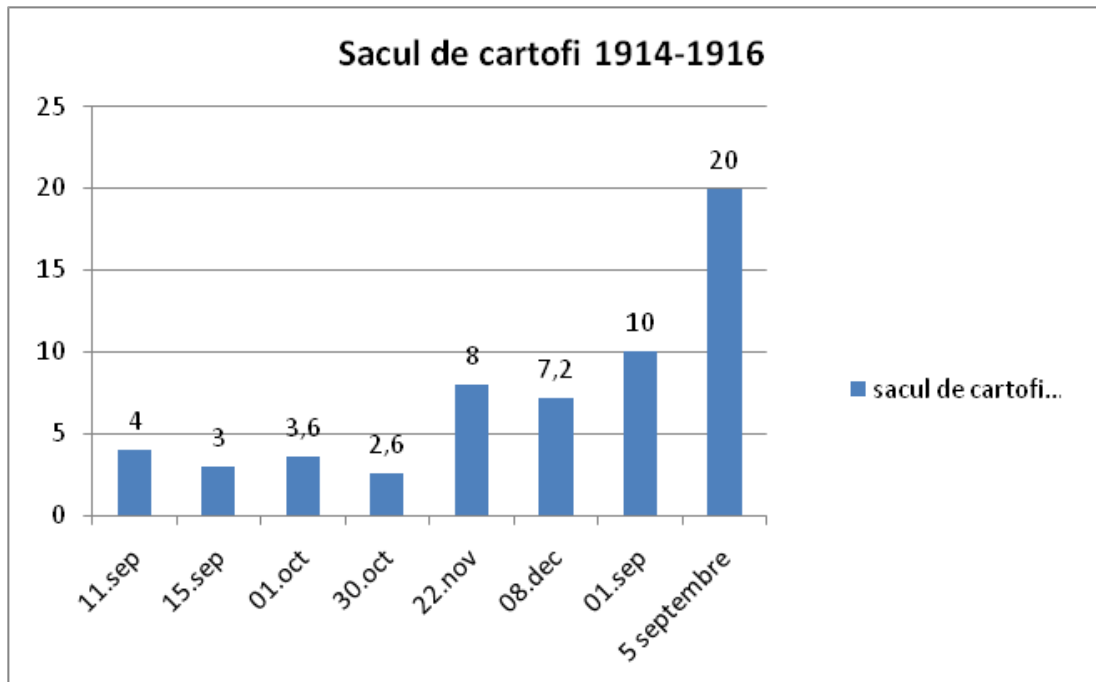
⁴⁵ *Szamos*, 5 iunie, 1918, p. 3.

⁴⁶ Prețurile le-am preluat din ziarul *Szamos*, numerele din datele specificate în tabele și pe grafice. Prețurile sunt exprimate în coroane austriece.

Gravic nr. 5: Evoluția prețului la fasole albă între septembrie - decembrie 1914 în Satu Mare.

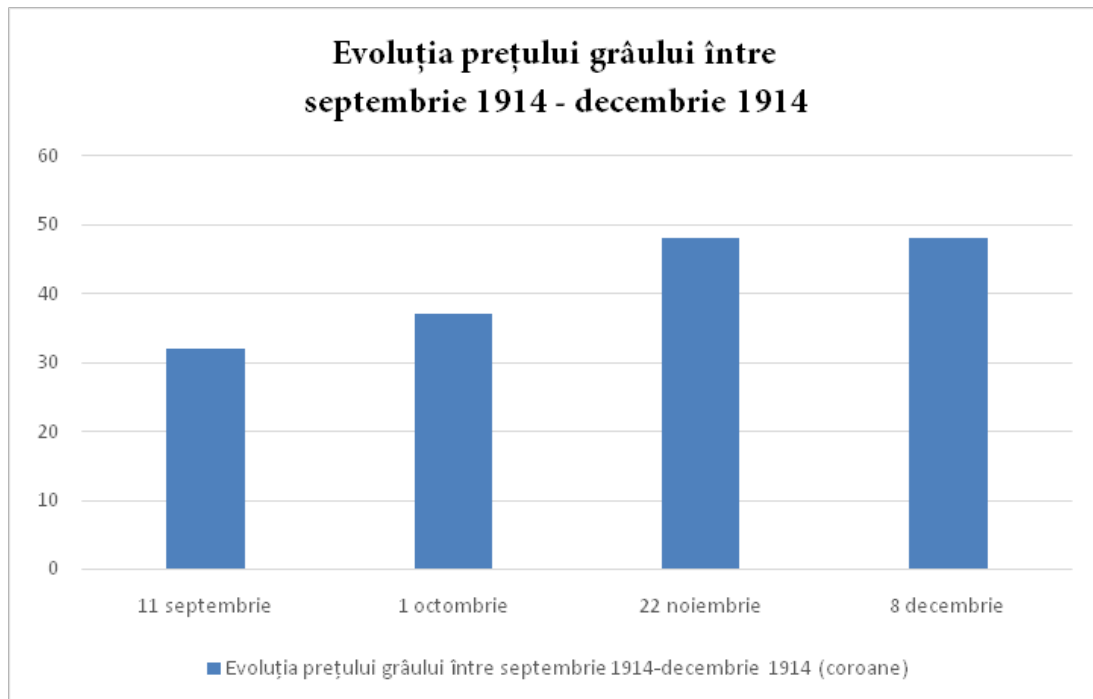
Prețurile explodează încă din toamna anului 1914. La multe produse se înregistrează o dublare a acestora între septembrie și decembrie 1914. La fasole albă prețul urcă de la 22 de coroane, cât era la 11 septembrie, la 50 de coroane în 22 noiembrie (100 kg). În același interval cartofii își dublează prețul: de la două coroane pe kilogram - la patru. Grâul are o creștere mai puțin spectaculoasă - de la 32 coroane pentru 100 kg, la 48 coroane, în același interval, deci o creștere de 33 %. Și mai lent a crescut prețul cărnii de porc - din septembrie 1914 și până în noiembrie același an, cu doar 0,20 coroane pe kilogram (circa 11%). Pe termen mai lung creșterea

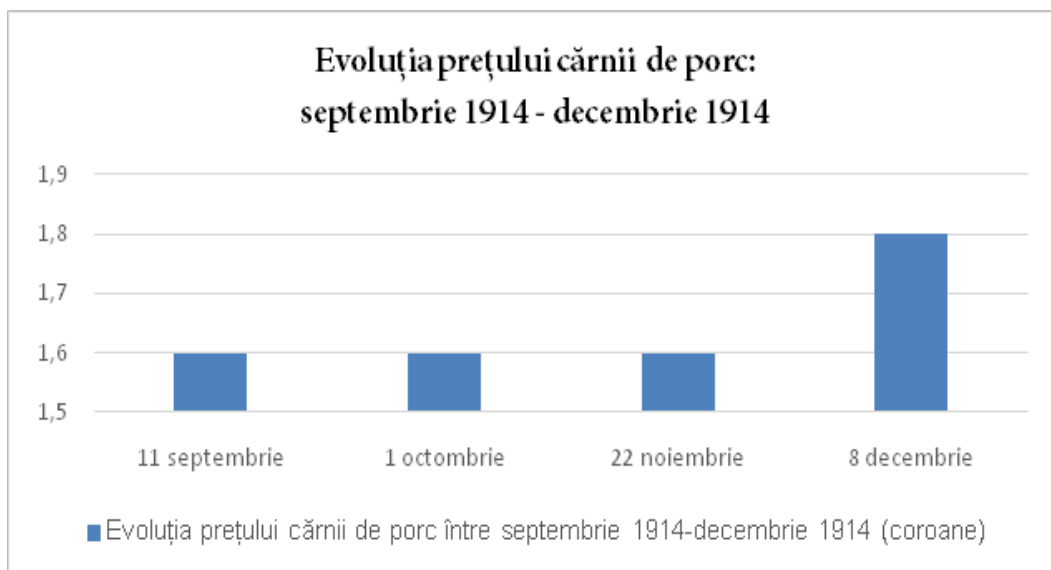
Gravic nr. 6: Evoluția prețului la cartofi între septembrie 1914 - septembrie 1916 în Satu Mare.

este însă spectaculoasă: de la 1,80 coroane în decembrie 1914, la 5 coroane în septembrie 1915 și la 7 coroane în septembrie 1916.

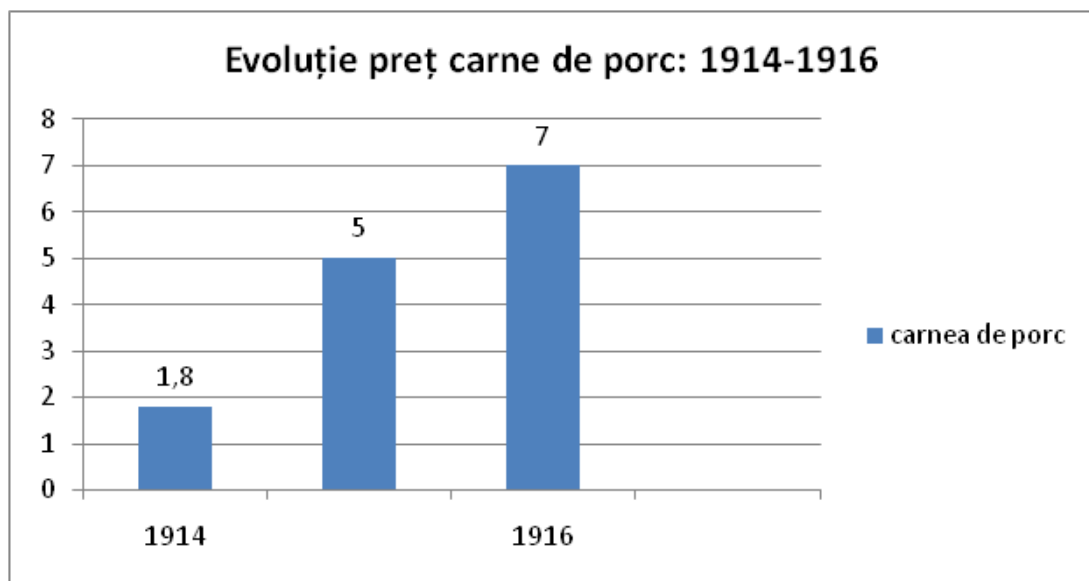
Aceste creșteri de prețuri, apoi dispariția unor produse de pe piață și cartelarea alimentelor, au afectat negativ nivelul de trai al locuitorilor orașului, procurarea unor produse de strictă necesitate devenind o adevărată aventură mai ales în ultimii doi ani de război.

Grafic nr. 7: Evoluția prețului la grâu între septembrie 1914 - decembrie 1914 în Satu Mare.

Grafic nr. 8: Evoluția prețului cărnii de porc (kg) între septembrie - decembrie 1914 la Satu Mare.

Grafic nr. 9: Evoluția prețului cărnii de porc (kg) între decembrie 1914 - septembrie 1916 la Satu Mare.

3. Câteva concluzii

Deși nu a fost traversat de linia frontului, orașul Satu Mare a avut de suferit de pe urma acestui prim „război total” din istoria umanității. Numărul de căsătorii scade la aproape jumătate față de perioada antebelică. Numărul nașterilor scade cu circa 40 % în perioada anilor de război, față de anii anteriori, în timp ce numărul de decese crește cam în același procent.

În oraș funcționau opt spitale militare, numeroase unități militare traversau orașul, știrile despre război erau omniprezente. Diferite boli epidemice se manifestă și la Satu Mare: holera, tifosul, gripa spaniolă. Orașul găzduiește numeroși refugiați din zona frontului, în special din Galiția. Spre exemplu, la 6 septembrie 1916, existau 894 refugiați de război în oraș⁴⁷. În 14 septembrie li se adaugă încă 492⁴⁸. Toți aceștia trebuiau cazați, hrăniți, îngrijiți.

Armata acaparează aproape totul. Efortul uriaș făcut pentru aprovizionarea frontului duce la creșterea bruscă a prețurilor. În toamna anului 1914, numeroase produse alimentare de primă necesitate își dublează prețurile între septembrie și noiembrie. Pe termen lung, creșterea este de-a dreptul fulminantă. Produsele de bază încep să lipsească. Contrabanda și specula sunt în floare. Trupurile slab hrănite sunt o pradă ușoară în fața bolilor epidemice. Rare erau razele de lumină, precum spectacolele de teatru ținute pe aproape tot parcursul conflictului.

Orașul a trecut și peste acest război. Apoi în martie și aprilie 1919 a cunoscut Directoratul comunist. Putem afirma că războiul s-a încheiat cu adevărat pentru sătmăreni abia pe 19 aprilie 1919, odată cu intrarea trupelor române în oraș.

Batfalszki Gabriella Franceszka

Elevă - Colegiul Național „Ioan Slavici” Satu Mare, RO

prof. coordonator: Radu David

Satu Mare-email: gabriellafranceska3@gmail.com

⁴⁷ Viorel Ciubotă, *op. cit.*, p. 82.

⁴⁸ *Ibidem.*